

12/2

Den maktlöse monarkens ideologi

DEN JAPANSKA författningen stadgar i sin första paragraf: "Kejsaren skall vara symbol för staten och för folkets enhet; han härleder sin ställning från folkets vilja, och folket äger den suveräna makten." I de följande paragraferna fastslås att kejsartronen ärvs i enlighet med av parlamentet beslutad tronföljdsordning, att alla kejsarliga statshandlingar kräver regeringens råd och samtycke och att regeringen är ansvarig för dessa samt att kejsaren inte får utföra andra sådana handlingar än de i författningen bestämda; slutligen förklaras generellt att "kejsaren inte har några befogenheter i fråga om statsstyrelsen". Såvitt bekant är dessa bestämmelser det mest fulländade uttrycket för den stora engelska uppfinnningen: föreningen av monarki och demokrati. Motsägelseerna eller åtminstone dissonanserna är uppenbara: kejsaren får tronen genom arv, men säges få den genom folkets vilja; det talas om kejsarliga statshandlingar, men samtidigt berövas kejsaren all makt i styrelsen. Det nyckelord som förenar och förbinder, som lyfter fiktionerna till en sago-värld eller ett slags högre verklighet är s y m b o l. Genom det ordet blir det möjligt att göra en person utan befogenheter till statens främste man, ja, till och med till statens ledare och maktens centrum.

Här skall inte diskuteras i vad mån symbolteorin — för att bruka ett vagt sammanfattande ord — i skilda länder och under olika tider motsvarat realiteterna. Det är nog att erinra om att i regel den parlamentariske monarken haft något av verklig makt och att i en rad statsskick av parlamentarisk typ vissa möjligheter till maktutövning (såsom vid utseende av premiärminister) tyst eller öppet förutsattes. Vad jag här skall gå

Kröningar, kungliga giftermål och parader binder folket vid staten, enligt Bagehots klassiska arbete om den engelska konstitutionen. Bilden tagen vid Elisabet II:s kröning.

in på är hur själva symbolteorin utvecklats, vad den innebär och hur den motiverats. Den jämförelsevis rika engelska debatten är den självfallna utgångspunkten; jämförelser med vårt eget land och andra länder ger sig omedelbart. Frågan berördes nyligen mera i förbigående i ett par artiklar i Dagens Nyheter av dr Brian Chapman. Den har mera ingående behandlats i några skrifter från senare tid, såsom New Statesman-redaktören Kingsley Martins "The Magic of Monarchy", psykologiprofessorn Percy Blacks "The Mystique of Modern Monarchy" samt Shils och Youngs utredning om "The Meaning of the Coronation" (The Sociological Review 1953). I den engelska statsvetenskapliga och biografiska litteraturen snuddar man ständigt vid problemet utan att energiskt ta upp det.

gon nytta av hans dåliga liv genom att binda händerna på dem som kommer efter honom." Då Vilhelm IV dog sju år senare skrev Spectator: "Den avlidne monarken, ehuru ibland gemytlig och, för att vara kung, en hederlig man, var svag, okunnig och obetydlig... Trots sin svaga vilja och sin inskränkthet, sin okunnighet och sina fördomar, var Vilhelm IV in i det sista en populär suverän, men själva hans popula-

"Kungen är den levande symbolen för Storbritannien och det brittiska imperiet". (Edvard VIII inspekterar trupper i Hyde Park.)

Den engelska parlamentarismen var någorlunda utbildad redan på 1700-talet: kungens beroende av ministrarna, ministrarnas av parlamentet var allmänt erkänt. Men kungen sökte ofta och lyckades stundom att ingripa och påverka, och han betraktades som en personlig maktfaktor. Därför berömdes och angreps han också i den fria debatten som en vanlig människa. Det är typiskt att den amerikanska självständighetspropagandan, delvis kanske i syfte att profitera av republikanska och demokratiska stämningar, framställde Georg III — inte Englands regering och parlament — som den egentliga förtryckaren; oavhängighetsförklaringen är till stor del en pamflett mot kungen. I den engelska pressen behandlades monarken länge på detta personliga, respektlösa sätt. Ett par exempel förtjänar att nämnas som bevis för den oerhörda förändring som i detta hänseende ägt rum. Då Georg IV dog år 1830 skrev Times: "Aldrig har en person mindre sörts av sina medmänniskor än den avlidne kungen... Om Georg IV någonsin hade en vän — en verklig vän inom någon samhällsgrupp — så försäkrar vi att hans eller hennes namn aldrig nått oss. En inbiten vällusting, i symnerhet om han är konstlad och tillgjord, är den mest själviska av alla kända varelsor... Ingen-ting mer återstår att göra eller säga i fråga om Georg IV utom att betala — ty betala måste vi — för hans slöseri och att draga nå-

ritet vanns till priset av något som står nära allmänt förakt." Denna ton förblev vanlig i England långt fram under drottning Viktorias tid. Först då monarken började betraktas som maktlös, som en symbol, blev vördnaden och smickret obligatoriska.

Den förste som utbildade något som kan kallas en symbolteori tycks ha varit Walter Bagehot i det

berömda arbetet "The English Constitution". Boken utgår (med några i detta sammanhang likgiltiga reservationer) från att kungahuset är politiskt maktlöst, att regering, parlament och väljare är de enda reella statsmakterna. Uppfattningen var överdriven — hur drottning Viktoria framgångsrikt härjade med sina ministrar har sedan klaggjorts —, men förklaras särskilt av att drottningen under åren före bokens publicering (1867) på grund av prinsens-gemålens död levte i isolering och avskildhet. Bagehots tes är att monarkin trots — eller på grund av — maktlösheten är av den största betydelse. "Det är av intresse att spåra upp hur en avdankad änkas och en sysslös ynglings handlingar kan bli av sådan vikt."

Bagehots analys uppbyrs av den intellektuelles halvt ironiska känsla för det irrationella; den påminner om att författaren förklarade engelsmännens stora framgångar bero på deras sunda och kompakta dumhet. Huvudskälet för monarkin är att "den är en begriplig styrelse". Vi lever i "ett samhälle, där primitivt barbari är den erkända basen för förvärvat kultur", "vi har hela samhällsklasser som är oförmögna att förstå idén om en författning". För dessa barbarer, dessa lägre klasser (inte minst för kvinnorna) är monarken det synliga, konkreta och enda förståeliga uttrycket för statsstyrelsen; kungadömet kan begripas till och med av "arbetarna i Somerseshire", av "den tanktomma massan", av "dem som har så litet uppfostran att de har behov av symboler". Kröningar, kungliga giftermål och parader binder folket vid staten. Det enkla folket (the ruder sort of men) kräver "de teatraliska faktorerna, det som är mystiskt i sina anspråk, det som är hemlighetsfullt i sitt handlande (Bagehot tycks ibland glömma sina ord om att kungadömet just är lättbegripligt), det som är briljant för ögat". "Det engelska kungadömet stärker vår styrelse med religionens kraft... Det ger stor styrka åt hela författningen genom att för den engagera de väldiga massornas naiva lydaktighet." "Så länge människans hjärta är starkt och människans förnuft svagt förblir monarkin stark, eftersom den vädjar till den oklara känslan, och republiker svaga, därför att de vädjar till förståndet." Endast i ett land "där folk inte bryr sig om det yttre skenet, där det saknar intresse för teater och där det uteslutande ser till sakens kärna" skulle en övergång från monarki till republik utan svårighet kunna genomföras.

Med denna tankegång, av den sprakande vältalaren Bagehot varierad i otaliga liknelser och infall, är i stort sett den parlamentariska monarkins teori klar. Men den senare utbildningen av denna teori är förvisso inte utan intresse.

Vad som frapperar när man vänder sig från Bagehot och hans samtida till vår tids statsvetenskapsmän, historiker och politiker är den stolta, medvetna, förhärdade antiintellektualismens frammarsch. Bagehot talade lekfullt och inte utan förakt om hur de andra, de lägre stände, behövde kunglighet med åtföljande teater för att sammanbindas med helheten, med staten. Nu talar alla som om de själva kände detta behov och som om det vore fint och modernt att känna så. Bagehot såg tydligen en förändring som möjlig i samband med växande upplysning; nu betraktas godtagandet av det irrationella som bevis på upplysning. Bagehot talade om mystik i ironiska ordalag, såsom något enkelt, som tedde sig mystiskt för massan; nu talar man allvarligt och högtidligt om mystik och magi och berömmar sig av att vara mitt inne i trollkretsen. I vad mån denna förändring är generell och vad den beror på måste jag här lämna därhän; jag övergår till symbolläran i dess moderna gestaltning.

Statsvetenskaparen A. L. Goodhart: "Kungen är den levande symbolen för Storbritannien och det brittiska imperiet. Den överintellektuelle kan tycka detta

vara irrationellt, men den vanliga människan ser här något som han är beredd att offra livet för. På ett mycket verkligt sätt förkroppsligar kungen all den kärlek och hängivenhet och trohet som engelsmannen känner för sitt land." Statsvetenskaparen J. A. Corry: "Kungen är oundvikligt en symbol för konservatism... men det finns intet tvivel om att i England kungen är identifierad med det brittiska folkets djupaste längtan." Statsvetenskaparen Ivor Jennings förklarar drottningens namn vara "det cement som håller samman författningen" och likaså "imperiets olika delar". (Ofta sägs med den tjuvpojks-glimt som fulländar professorligt pedanteri att förstånd nog är bra, men att man också måste förstå att vara oförfattig; Jennings gör rent av den skälmiska anmärkningen att "alla älskar en drottning, särskilt om hon har charm".) Harold Nicolson (i "King George the Fifth"): "Kungen personifierar nationen både i dess gångna historia och dess nuvarande identitet." Winston Churchill: "I vår tid har monarkin fått en innebörd som är ojämförligt

mera betydelsefull än någon kunnat drömma om i äldre tider. Kronan har blivit den mystiska länk, ja, jag skulle vilja säga den magiska länk som binder samman vårt löst förenade men nära sammanflätade samväldet av nationer, stater och raser." Ärkebiskopen av Canterbury: "Monarkin har i själva verket blivit den nationella enhetens starkaste och klaraste symbol och sakrament." Längst har väl ärkebiskopen av York gått då han betecknat kungen som "inkarnationen" av sitt folk; man får komma ihåg att inkarnation är uttrycket för ~~trödets och vinets förvandling till Kristi lekamen och blod~~.

I detta sammanhang skall jag blott stanna vid den speciellt engelska tanken att monarken symboliserar och därmed bidrar att realisera imperiets sammanhållning. Den innehåller troligen ett uns av sanning och påverkar utan tvivel den brittiska regeringens handlande; då drottningen firas i Nigeria tror man, sannolikt med något fog, att en del nigerianer blir mera benägna att hålla fast vid England. Men som allmän tes är detta resonemang väl extra-

vagant i en tid då Irland och senare Burma utträtt ur samväldet och proklamerat republiken, då Indien stannat i samväldet under avvisande av monarkin och då Sydafrika när som helst kan väntas gå samma väg som Irland och Burma. Det är tydligen inte imperiets sammanhållning, utan dess sönderfallande som inspirerar dylika reflexioner.

Till de allmänna frågorna om den nya monarkismens innebörd och bakgrund skall jag återkomma.

HERBERT TINGSTEN

H Guds människoblixtvele.